

5. Саух П. Ю. Сучасна освіта: портрет без прикрас: [монографія] / П. Ю. Саух. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 382 с.

Spysok vykorystanykh dzherel i literatury:

1. Honcharenko S. U. Fundamentalizatsiya osvity yak dydaktychnyy pryntsyyp / Honcharenko S. U. // Shlyakh osvity. – 2008. – № 1. – S. 2-6.

2. Zen'ko S. V. «Trud y nadezhda». Serhey Dem'yanovych Kareysha (1854-1934) / S. V. Zen'ko [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: http://www.institute-spb.standardsite.ru/userdata/files/07-04_Zenko.pdf

3. Zin'kovs'kyu Yu. F. Yakist' osvity – zaporuka hromads'koyi doviry do VNZ v konteksti suchasnykh zavdan' pedahohiky / Zin'kovs'kyu Yu. F. // Visnyk NTUU «KPI». Politolohiya. Sotsiolohiya. Pravo : zbirnyk naukovykh prats'. – 2010. – № 2(6). – S. 17–20.

4. Romanovs'kyu O. H. Vymohy do inzhenera-profesionala / Konfliktne spilkuvannya v inzhenerniy diyal'nosti: navch. posib. / O. H. Romanovs'kyu, O. S. Ponomar'ov, N. V. Pidbut's'ka. – Kh. : NTU «KhPI», 2014. – 293 s.

5. Saukh P. Yu. Suchasna osvita: portret bez prykras: [monohrafiya] / P. Yu. Saukh. – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2012. – 382 s.

Аннотация

Роман Сущенко

Коррекция парадигм вузовского педагогического процесса с целью ускорения профессионального роста инженера железнодорожного транспорта

В статье изложены основные направления и перспективы психолого-педагогической подготовки будущих инженеров железнодорожного транспорта к формированию коммуникативности как профессионального качества и органической составной управленческой культуры. Анализируются концептуальные парадигмы и актуальные проблемы профессиональной подготовки инженеров железнодорожного транспорта в высших учебных заведениях. Обосновываются направления, условия обновления этого процесса с учетом современных рыночных условий и особенностей развития в этих условиях железнодорожной отрасли. На основе результатов анализа научной литературы определены и обоснованы особенности парадигмальных изменений и их влияние на формирование профессионализма будущих железнодорожников.

Ключевые слова: коммуникативность, конфликтология, профессиональная подготовка, управленческая культура.

Summary

Roman Sushchenko

Correction of Paradigms of University Pedagogical Process to Accelerate the Professional Growth of Engineers of Railway Transport

The article highlights the basic directions of renovation and prevision of proper psychologic-pedagogical preparation of the future engineers of railway transport to forming communicativeness as professional quality and organizational component of managerial culture. Conceptual paradigms and topical problems of professional preparation of engineers of railway transport in higher educational establishments have been analyzed. The directions, conditions of renovation of this process, taking into account modern market conditions and peculiarities of development under these conditions the branch of railway transport have been grounded. On the basis of the results of the analysis of scientific literature, the peculiarities of paradigm changes and their influence over formation of professionalism of the future railwaymen have been determined and grounded.

Key words: communicativeness, conflictology, professional training, management culture.

Дата надходження статті: «24» вересня 2014 р.

УДК 37.091.2–053.6:37.015.31

ОЛЬГА ФЛЯРКОВСЬКА,
аспірантка
(м.Київ)

Вплив педагогічних умов на процес творчої самореалізації підлітків

Стаття присвячена результатам дослідження опитування учнів загальноосвітніх навчальних закладів щодо формування готовності до творчої самореалізації у процесі позакласної виховної роботи. В статті акцентовано на необхідності формування творчої самореалізації у підлітковому віці. Зазначається, що сукупність педагогічних умов організації позакласних виховних заходів, позитивно впливають як на підлітка, так і на педагога щодо формування готовності до творчої самореалізації підлітків у процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу. Також наголошується на необхідності створення об'єктивних нових передумов для розробки принципово нових підходів до формування у підлітка готовності до діяльності, що забезпечує йому можливість більш повної і успішної творчої самореалізації. В статті зазначено, що в процесі формування готовності до творчої

самореалізації у підлітковому віці спочатку здійснюється готовність і здатність до активних дій у напрямку творчої самореалізації, з'являється усвідомлення особистої причетності до моделювання можливих цілей і завдань свого майбутнього, при цьому схвалюється сама ідея творчої самореалізації.

Ключові слова: активність; виховний процес; підліток; стимулювання; творча самореалізація; формування готовності.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Динамізм, притаманний сучасній цивілізації, швидка зміна техніки і технологій, інтелектуалізація праці, гуманізація та демократизація суспільства зумовлюють зростання соціальної ролі творчої особистості з високим рівнем духовності й загальної культури, творця нових цінностей, нових моральних якостей в складному соціумі. У зв'язку з цим змінюється підхід до освіти, який передбачає суттєві новації у царині загальноосвітньої школи.

Спрямованість у майбутнє та розвиток тих внутрішніх процесів, які сприяють формуванню стійких і самостійних поглядів, оцінок, систем ставлення підлітків до оточуючих і самих себе, виділяла Л.Божович. Це, на думку автора, забезпечує активне включення підлітків у творчу самореалізацію [2].

На думку Д.Ельконіна, «опора на власні якості за наявності об'єктивних умов і зразків дії формується в процесі розвитку самосвідомості саме в підлітковий період» [3].

Підлітковий вік розглядається нами як період інтенсивного формування ціннісних орієнтацій особистості. Саме в підлітковому віці дитина досягає того рівня когнітивного розвитку, який дає змогу їй сформувати свої власні ціннісні уявлення про дійсність. «Підліток прагне розширити свої соціальні горизонти, познайомитися з альтернативним соціальним досвідом, отримати уявлення про системи цінностей, на які орієнтуються його однолітки, і знайти власне бачення світу. Крім універсальних загальнолюдських цінностей (істина, краса, добро, цілісність, живість, унікальність, досконалість, необхідність, завершеність, справедливість, гармонія, простота, вільність, грайливість), ми можемо назвати такі, як пізнання себе, розвиток своїх здібностей, повноцінне спілкування з людьми, успішна навчальна діяльність» [4, с.373-375]. Тому ефективне засвоєння загальнолюдських цінностей може бути ще однією ознакою самореалізації підлітка.

У сучасній психолого-педагогічній вітчизняній науці проблемі самореалізації особистості значну увагу надає І.Бех, який зазначає, що «Самореалізація як особистісне утворення є центральною характеристикою людини, вищим рівнем її розвитку, на якому практично самоздійснюється її «Я» (система цінностей). Тому її інтерпретують як фундаментальну цінність. Такий статус самореалізація набуває, коли з потенційної можливості стає визначальним фактором життєдіяльності особистості» [1, с.3].

Як один із основних показників самореалізації Е.Фромм особливо виділяв позитивну свободу, яка передбачає спонтанну активність у житті, коли людина діє відповідно до своєї внутрішньої природи, використовуючи ключові компоненти: любов і працю [5].

Аналіз досліджень і публікацій... Питання готовності підлітків до творчої самореалізації досліджувалося у другій половині ХХ століття. Специфіку цього віку, особливості індивідуального і соціального становлення особистості молодшої людини досліджували К.Абульханова-Славська, І.Бех, Л.Божович, Г.Вайзер, Л.Виготський, В.Моляко, В.Рибалка, Д.Фельдштейн та ін..

Мета статті – вплив педагогічних умов на процес формування готовності до творчої самореалізації підлітків.

Виклад основного матеріалу... Для того, щоб вивчити вплив педагогічних умов на процес формування готовності до творчої самореалізації підлітків, нами було розроблено анкету для підлітків.

Анкета для підлітків спрямована на дослідження когнітивного, емоційного, діяльнісно-операційного компонентів, тобто на визначення прояву якостей творчої самореалізації в процесі організації колективної творчої справи, готовність до досягнення цілей майбутнього своїми силами, готовність до саморозвитку; готовність до подолання обставин і перешкод, усвідомлення цілей свого майбутнього, прогнозування наслідків вибору тієї чи іншої мети свого майбутнього, самооцінка здатності і готовності до вибору і досягнення цілей свого майбутнього з опорою на себе, пріоритет власної активності під час вибору засобів досягнення поставлених цілей свого майбутнього; ставлення респондентів до аналізу досяжності цілей майбутнього за допомогою своїх здібностей і можливостей загалом тощо. Анкета містить як закриті, так і відкриті питання. У запитаннях закритої форми було запропоновано вибрати одну правильну відповідь, яка позначена «о», або вибрати декілька відповідей «□» із декількох варіантів. У таких питаннях відповіді розміщено у певному порядку.

З метою створення рівних умов для вивчення змісту та готовності до творчої самореалізації підлітків із різними вербальними здібностями в анкетах було використано методику «Незакінчені речення».

Друга частина анкет містить два блоки незакінчених речень. Перший блок включає незакінчені речення для вивчення уявлень підлітків про зміст самореалізації, ставлення до створення свого, чогось нового, самооцінка готовності до творчої самореалізації. У нього входять чотири незакінчених речення:

1. «Самореалізація– це...»
- 2 «Творча активність – це...»
3. «Щоб бути самореалізованою людиною, мені потрібно...»
4. «Оцінюючи свою готовність до самореалізації, я думаю, що...».

До другого блоку незакінчених речень також увійшли незакінчені речення, що містять стимулювальний матеріал для виявлення принципового ставлення респондентів до можливості самостійного планування творчої діяльності підлітками. Також містяться запитання для виявлення готовності до творчої діяльності, творчої самореалізації, саморозвитку, подолання обставин і перешкод - стійкості намірів підлітків.

Опитування здійснювалося у два етапи: на початку експерименту та в кінці. Для здійснення завдань дослідно-експериментального дослідження нами побудовано програму та розроблено методичні рекомендації для педагогів щодо організації психолого-педагогічного супроводу формування творчої самореалізації підлітків у процесі позакласної виховної роботи у загальноосвітньому навчальному закладі, програму роботи з підлітками з різними рівнями готовності до творчої самореалізації «Школа самовдосконалення «Повір у себе».

У анкетному опитуванні підлітків в експериментальних та контрольних групах нами засвідчено здатність підлітків до спільної діяльності із суб'єктами соціальної взаємодії (батьками, вчителями, громадськими організаціями, урядовими установами, засобами масової інформації). Соціальну взаємодію ми розглядаємо як критерій діяльнісно-практичного компонента готовності до творчої самореалізації підлітків. Нами згруповано відповіді на відкриті запитання та представлено у наступних таблицях.

Як свідчать результати опитування, у відповідях контрольної і експериментальної груп значно різняться пріоритети. Підлітки експериментальної групи більш реально змогли оцінити свій потенціал та можливості в творчій самореалізації. Більш усвідомленими були відповіді на запитання щодо самореалізації. Ці дані представлені у наступній таблиці 1.

Таблиця 1.

Динаміка відповідей підлітків на запитання анкети
(Результати опитування підлітків у експериментальних і контрольних групах на формульованому етапі дослідження)

№	Питання	Варіанти відповідей	Показники				Різниця %
			к.г		е.г		
			348	%	352	%	
1	Який вид діяльності для Вас є найбільш цікавим?	суспільно корисна праця;	40	11,5	54	15,3	3,8
		творча діяльність;	178	51,1	224	63,6	14,2
		інтелектуальна діяльність;	88	25,3	112	31,8	6,5
		фізична діяльність	103	29,6	90	25,6	4
		інше	5	1,4	1	0,3	-1,1
2	Що Вас спонукає до виконання конкретного завдання?	сам процес творчості	112	32,2	152	43,2	11
		інтерес роботи з друзями	117	33,6	110	31,3	2,3
		бажання побачити результати спільної роботи	79,	22,7	95	27,0	4,3
		страх за покарання	10	2,9	5	1,4	-1,5
		бажання похвали учителів чи ровесників	26	7,5	15	4,3	-3,2
		відповідальність за доручену справу	24	6,9	30	8,5	1,6
		бажання проявити, показати себе, отримати додаткові знання, вміння, навички	100	28,7	163	46,3	17,6
		інтерес тільки до конкретної справи /виду діяльності	30	8,6	29	8,2	0,4
інше	1	0,3	0	0	-0,3		
3	Чи можна стверджувати, що ти самореалізована особистість	так	220	63,2	265	75,3	12,1
		ні	128	36,8	87	24,7	-12,1

Значно чіткіше змогли визначитися підлітки щодо негативних і позитивних рис власного характеру. Одним із підтверджень цього є те, що на формувальному етапі у експериментальній групі не було респондентів, які залиши це запитання без відповіді.

Підлітки експериментальної групи оцінюють себе більш впевненішими та креативнішими. В той же час прослідковується адекватна самокритика. Ці дані представлені у наступній таблиці 2.

Таблиця 2.

Динаміка відповідей підлітків на відкриті запитання анкети
(Результати опитування підлітків у експериментальних і контрольних групах на формувальному етапі дослідження у відсотках)

№	Питання	Варіанти відповідей	Показники		
			к.г	е.г	Різниця
			%	%	%
1	Перешкодами у досягненні цілей можуть бути власні риси характеру	Зважатимуть			
		лінь,	20	20	10
		невпевненість	25	15	10
		незібраність	5	20	15
		безвідповідальність	20	25	5
		пихатість	10	20	10
		залишили без відповіді	45	0	-45
		Допомагатимуть їм			
		креативність	20	40	20
		впевненість	15	15	0
		самостійність	10	20	10
		цілеспрямованість	15	25	10
		залишили без відповіді	40	0	-40

На думку респондентів експериментальної групи, щоб бути самореалізованою людиною, потрібно розвивати свої здібності. Про це засвідчили 35% опитаних, у той час, коли найвищий показник на це запитання у респондентів контрольної групи «прислухатися до порад батьків» – 25%. Таким чином підлітки експериментальної групи демонструють впевненість і самостійність.

Аналізуючи відповіді на запитання щодо визначення поняття «творча активність», можемо зазначити, що 45% підлітків вважає, що це створення людиною чогось нового, «написання віршів, розповідей, малюнків», «внесення в справу чогось свого, оригінального» тощо. Також маємо зазначити, як і у відповідях попереднього запитання, значно менше підлітків експериментальної групи, які не змогли, чи не захотіли дати відповідь на запитання. Отримані дані представлені у таблиці 3.

Таблиця 3.

Динаміка відповідей підлітків на відкриті запитання анкети
(Результати опитування підлітків у експериментальних і контрольних групах на формувальному етапі дослідження у відсотках)

№	Питання	Варіанти відповідей	Показники		
			к.г	е.г	Різниця
			%	%	%
	Щоб бути самореалізованою людиною мені потрібно	Прислухатися до порад батьків	25	10	15
		Мати можливість займатися улюбленою справою	15	30	15
		Бути активним	15	25	10
		Розвивати свої здібності	20	35	15
		Залишили без відповіді	35	0	35
	Творча активність – це	Виконання творчих завдань	25	30	5
		Створення чогось нового, оригінального	15	45	30
		Активна діяльність у творчій сфері	20	35	15
		Залишили без відповіді	40	0	-40

Як зазначають результати нашого дослідження, самореалізацію респонденти як експериментальної, так і контрольної групи розглядають як прояв себе, виявлення своїх рис характеру, самовираження, прояв свого внутрішнього світу в діях і вчинках. До того ж 75% учасників контрольної і 95% експериментальної групи також зазначають, що самореалізація – це

прагнення людини знайти своє покликання, розкрити і найбільш повно проявити свої здібності в досягненні поставлених цілей, самостійна організація своєї діяльності в здійсненні своїх планів, задумів, тобто в здатності себе реалізувати.

Значно відрізняється показник відповідей щодо готовності підлітків до творчої самореалізації та подолання труднощів. Якщо у контрольній групі готовність до творчої самореалізації висловили 30% респондентів, то у експериментальній – 85%, і на 45% збільшилася кількість підлітків, готових долати труднощі. У контрольній групі звертаються за допомогою для вирішення труднощів на 15% респондентів більше, ніж у експериментальній.

Отже, аналіз відповідей респондентів дозволив дійти висновку, що підлітки експериментальної групи мають більш ширші уявлення про форми, способи і засоби творчої самореалізації, тобто є орієнтованими на активну реалізацію своїх здібностей, втілення творчих задумів та отримання значущих результатів.

Роль батьків у плануванні та досягненні цілей майбутнього частіше намагаються оцінити підлітки експериментальної групи. Вони висловлюють сподівання, що батьки допоможуть їм порадою, але вони самі є ініціаторами обговорення теми. В той час, коли підлітки контрольної групи вказують на те, що цілком покладаються на думку батьків і не бажають брати на себе відповідальність.

Отже, готовність до творчої самореалізації і досягнення цілей своїми силами висловлюють 85 % респондентів експериментальної групи, в той час, як стійкість намірів витримувати наслідки прийнятих рішень щодо свого майбутнього 45% респондентів контрольної групи відкладають, сподіваючись, що все вирішиться саме собою, 30% відчувають страх і тривогу. Ці респонденти погодяться змінити свої плани на майбутнє під впливом обставин, у ролі яких часто виступають дорослі й однолітки. Таким чином, порівняння структури та змісту готовності до творчої самореалізації підлітків експериментальної та контрольної груп на формульованому етапі показало їх подібність і якісні відмінності. Спільними для респондентів експериментальної та контрольної груп є показники за параметрами «прогнозування наслідків вибору», «позитивний емоційний стан» і «усвідомлення внутрішніх мотивів». У той час, як відносно високі показники збігаються за параметрами «усвідомлення особистої причетності», «самостійне обдумування цілей», «схвалення ідеї творчої самореалізації» та «прийняття себе як здатного до творчої самореалізації». Відмінності груп полягають у наступному: підлітки експериментальної групи не відчувають труднощів із розумінням понять «творчість», «самореалізація», самостійно оцінюють привабливість поставлених цілей, обмірковують плани здійснення цілей, зовнішні та внутрішні умови досягнення цілей майбутнього, самостійно аналізують свої здібності і можливості їх реалізації

Висновки... Можемо допустити, що в процесі формування готовності до творчої самореалізації у підлітковому віці спочатку здійснюється прийняття себе як готового і здатного до творчої самореалізації, демонструється готовність до активних дій у напрямку творчої самореалізації. З'являється усвідомлення особистої причетності до моделювання можливих цілей і завдань свого майбутнього, при цьому схвалюється сама ідея творчої самореалізації.

Отже, ми можемо констатувати, що сукупність педагогічних умов організації позакласних виховних заходів, запропонованих нами, дають позитивний вплив як на підлітка, так і на педагога щодо формування готовності до творчої самореалізації підлітків у процесі позакласної виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу. Також створені об'єктивно нові передумови для розробки принципово нових підходів до формування у підлітка готовності до діяльності, що забезпечує йому можливість більш повної і успішної творчої самореалізації.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посіб. / І. Д. Бех. – 2009. – 248 с.
2. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М. : Просвещение, 1968.
3. Эльконин Д. Б. Проблемы возрастной и педагогической психологии / Д. Б. Эльконин; под ред. Д. И. Фельдштейна. – М. : Междун. пед. академия, 1995. – 224 с.
4. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості: навч. посіб. / В. В. Рибалка. – К., ІЗМН, 1996. – 236 с.
5. Фромм Э. Бегство от свободы: пер. с англ. Г. Ф. Швейника / Э. Фромм. – М. : Прогресс, 1990. – 269 с.

Spysok vykoristanykh dzherel i literatury:

1. Bekh I. D. Psykholohichni dzherela vykhovnoyi maysternosti : navch. posib. / I. D. Bekh. – 2009. – 248 s.
2. Bozhovych L. Y. Lychnost' y ee formirovanye v det'skom vzdaste / L. Y. Bozhovych. – M. : Prosveshchenye, 1968.
3. Él'konyn D. B. Problemy vozrastnoy y pedahohycheskoy psykholohyy / D. B. Él'konyn; pod red. D. Y. Fel'dshteyna. – M. : Mezhdun. ped. akademyya, 1995. – 224 s.
4. Rybalka V. V. Psykholohiya rozvytku tvorchoyi osobystosti: navch. posib. / V. V. Rybalka. – K., IZMN, 1996. – 236 s.

5. Fromm É. Behstvo ot svobody: per. s anhl. H. F. Shveynyka / É.Fromm. – М. : Prohress, 1990. – 269 s.

Аннотація

Ольга Флярковская

Влияние педагогических условий на процесс творческой самореализации подростков

Статья посвящена результатам исследования творческих учащихся общеобразовательных учебных заведений в отношении формирования готовности к творческой самореализации в процессе внеклассной воспитательной работы. В статье акцентировано на необходимости формирования творческой самореализации в подростковом возрасте. Отмечается, что совокупность педагогических условий организации внеклассных воспитательных мероприятий положительно влияет как на подростка, так и на педагога в отношении формирования готовности к творческой самореализации подростков в процессе внеклассной воспитательной работы общеобразовательного учебного заведения. Также отмечается о необходимости создания объективных новых предпосылок для разработки принципиально новых подходов к формированию у подростка готовности к деятельности, обеспечивающей ему возможность более полной и успешной творческой самореализации. В статье указано, что в процессе формирования готовности к творческой самореализации в подростковом возрасте осуществляется готовность и способность к активным действиям в направлении творческой самореализации, появляется осознание личной причастности к моделированию возможных целей и задач своего будущего, при этом одобряется сама идея творческой самореализации.

Ключевые слова: активность; воспитательный процесс; подросток; стимулирование; творческая самореализация; формирование готовности.

Summary

Olha Fliarkovska

Influence of Pedagogical Conditions over the Process of Creative Self-Realization of Teenagers

This article is devoted to the results of survey research students of secondary schools on the formation of readiness for creative self-realization in the extracurricular educational work. The article focuses on the need to develop creative self-realization of teenagers. It is noted that the set of pedagogical conditions of extracurricular educational activities, provide a positive impact on both the teenager and the teacher on the formation of readiness for creative self-realization of teenagers during extracurricular educational work of an educational institution. Also it stresses on the need for a new objective preconditions for the development of fundamentally new approaches to the adolescent's preparedness activities, providing him or her the opportunity to more complete and successful creative self-realization. The article states that in the process of preparedness for creative self-realization of teenagers, first performed willingness and ability to action toward creative self-realization there personal involvement in the simulations goals and objectives of their future, while approved by the idea of creative fulfillment.

Key words: activity, educational process, teenager, stimulation, creative self-realization, formation of readiness.
Дата надходження статті: «15» вересня 2014 р.

УДК 373.21-028.7:005.336.3(477)»19»(045)

НАДІЯ ФРОЛЕНКОВА,
викладач
(м.Хмельницький)

**Якість змісту дошкільної освіти в Україні в кінці ХХ століття:
вплив соціально-економічних чинників**

У кінці ХХ століття перехід України до демократичного суспільства, правової держави та ринкової економіки потребував докорінного реформування системи освіти. На основі узагальнення виявлено, що в останньому десятиріччі минулого століття система дошкільної освіти зазнала кардинальних змін, відчуваючи як позитивний, так і негативний вплив. Прослідковано, що зміни були спричинені не стільки цілеспрямованою державною політикою з реформування галузі освіти, скільки тривалими кризовими явищами в економічному та суспільному розвитку загалом.

Виявлено соціально-економічні та суспільно-політичні чинники, що впливали на зміст української дошкільної освіти і її якість у кінці ХХ століття. Охарактеризовано класифікацію чинників впливу, розглянуто їх особливості.

Акцентовано увагу на тому, що попри соціально-економічні труднощі першого десятиріччя розвитку освіти в незалежній Україні творчо працювали, та продовжують працювати і науковці, і практики, забезпечуючи якість дошкільної освіти.

Дану проблему розглянуто у соціально-економічному вимірі.

Ключові слова: якість освіти, зміст дошкільної освіти, соціально- економічні чинники, науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення, дошкільний навчальний заклад, діти дошкільного віку.